

GOVOR OB ODKRITJU SPOMINSKE PLOŠČE NA HIŠI DR. METODA MIKUŽA NA ŽUKOVEM 26. 9. 1999

Cenjene kolegice in kolegi, dame in gospodje, spoštovani gospod župan!

Ovrednotiti delo in osebnost dr. Metoda Mikuža, rednega profesorja za slovensko zgodovino, zgodovino narodov Jugoslavije in občo zgodovino po letu 1918 ob priložnosti, ko mu tako njegovi sorojaki kot stanovski kolegi izražamo dolžno in zaslužno spoštovanje, je hkrati čast in velika obveza. Profesorja Metoda Mikuža sta na njegovi stolici postopoma nasledila dva redna in en zunanji sodelavec, sedaj pa smo kar trije redno zaposleni profesorji, kar priča ne samo o njegovi izjemni delovni energiji, pač pa tudi o vizionarstvu. Njegovo vztrajanje pri povezovanju nacionalne, regionalne (torej jugoslovanske oziroma južnoslovanske) in obče zgodovine je postalo osnovno vodilo študija zgodovine dvajsetega stoletja za časa njegovega poučevanja ter temeljna študijska usmeritev katedre za sodobno zgodovino tudi v času njegovih naslednikov do danes.

Z dr. Metodom Mikužem žal nisem imel osebnega stika, poznal pa sem ga seveda po delih in po ustnem pripovedovanju, ki je na oddelku za zgodovino že dolgo tega prešlo v splet anekdot in opisov raznih dogodkov, ki izražajo veliko spoštovanje do njegovega dela in značajske pokončnosti. Čeprav nisem imel osebnega stika z njim, sem spoštovanje do njega kot človeka in do njegovega znanstvenega in pedagoškega dela še kot študent skušal izraziti z udeležbo na njegovem pogrebu.

Znanstveno delo dr. Metoda Mikuža je znano in v zgodovinoisju ovrednoteno tako kar zadeva starejša obdobja slovenske zgodovine, s katerimi se je najprej ukvarjal pri dveh doktorskih disertacijah, kot novejšo zgodovino. Njegov *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji*, pet knjig *Pregleda zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*, dva pregleda obče zgodovine od konca prve do konca druge svetovne vojne in dve knjigi *Svet po drugi svetovni vojni* - če navedem le najpomembnejša dela - so bili temelj in izhodišče za nadaljnja preučevanja novih generacij zgodovinarjev. Ta dela so pomembno vplivala na raziskovanje vseh obdobj novije zgodovine. Mikuževa dela so do danes ohranila svojo težo tudi zato, ker je pisal po temeljitem preučevanju vseh tedaj dostopnih virov, posebej še svežega in politično močno občutljivega arhivskega gradiva, ki je bilo povrh še v razsutem stanju, pogosto shranjeno kar po raznih kletih. Tudi zaradi tega ima Mikuž posebno mesto med slovenskimi zgodovinarji. Posebno mesto pa ima tudi zaradi obsega svojega izjemnega znanstvenega opusa, katerega velik del je od leta 1968 dalje ustvarjal prav tu na Žukovem.

Mikužovo stališče, da za znanstveno preučevanje ni potrebna časovna distanca, pač pa sta pogoj predvsem dostopnost virov in profesionalen odnos raziskovalca, je porušilo dotedanje stereotipe v slovenskem zgodovinoisju, ki so izhajali iz prepričanja, da se da o preteklosti objektivno pisati šele z razdalje nekaj desetletij. S

tako miselnostjo - za katero so stale tudi tedanje največje avtoritete slovenskega zgodovinopisja - se je še v osemdesetih letih moral soočati kolega dr. Dušan Nečak, ko je vzgajal prvo generacijo raziskovalcev zgodovine povojnega obdobja, pri čemer mu je bilo v veliko pomoč prav sklicevanje na Mikuževa stališča.

Če se zaradi koga, se zaradi dr. Metoda Mikuža - prepričan pa sem, da to velja tudi za večino drugih preučevalcev sodobne zgodovine - čutim prizadetega, ko berem dnevne nepoznavalske, enostranske in ideološko obremenjene zapise o nujnosti revizije sodobne slovenske zgodovine, zlasti pa zgodovine druge svetovne vojne. Res je, da vsaka generacija piše zgodovino na novo, vendar prav za Mikuža še posebej velja, da je svoje poglede nadgrajeval in tudi spreminjal v skladu z znanstvenimi spoznanji, ne pa po trenutni politični volji in diktatu. Ni se bal ostro kritizirati slabosti tedanjih oblasti, zato je imel težave z notranjo upravo in partijskimi organi, toda tudi zato je imel vedno polne predavalnice.

Metod Mikuž je bil človek visokih moralnih načel, psihološko pronicljiv, dober retorik, a tudi oster kritik, v sebi je združeval sposobnosti univerzitetnega profesorja in znanstvenika z velikim poslušom za študente in soljudi sploh. Kljub težnji po socialnih spremembah in pravično urejeni družbi ter svobodoljubnosti in liberalnosti pa je imel zelo izostren občutek tudi za tradicionalne slovenske vrednote. To se morda v današnjih politično zaostrenih časih zdi protislovje, Mikužu pa se ni zdelo ne tedaj, ko se je odločil za svojo pot v partizane, ne po vojni, ko je v tem duhu vzgajal generacije študentov. Kot republiškem poslancu mu je uspelo ohraniti praznik vseh svetih oziroma kot se je uradno imenoval, dan mrtvih (ta praznik je od vseh republik ohranila samo Slovenija), vedno pa je obžaloval, da ni bilo tako tudi z božičem.

Dr. Metod Mikuž je bil prvi v vsej Jugoslaviji, ki je ustanovil stolico za zgodovino NOB oziroma zgodovino druge svetovne vojne in na njej začel predavati leta 1947, torej komaj dve leti po koncu vojne. Morda je bil naš oddelek oziroma Filozofska fakulteta v tem sploh edinstvena v celi Evropi. Profesor Mikuž je svoje pedagoško in znanstveno delo združil v neprecenljiv in neponovljiv skupek delovne energije, svojih osebnih izkušenj in raziskovalnih rezultatov. Bil je človek, ki je imel za sestavni del študija terensko delo, njegove pešpoti s študenti ter ekskurzije po Sloveniji in Jugoslaviji so postale del tradicije oddelka, prav tako kot njegovo vsestransko prikazovanje ne samo zgodovinskega in hkrati aktualnega političnega dogajanja, pač pa tudi gospodarskega in kulturnega razvoja, ter zgodovine vsakdanjega življenja. Bil je zagovornik pristopa, v katerem študent spozna najprej svojo zgodovino, vedenje razširi na regionalno in nato na občo, pri čemer mora uspešno povezovati vse tri, ločiti vzroke od posledic ter si ustvariti lastno kritično mišljenje. Tak pristop je zagovarjal tudi kot dekan filozofske fakultete in kot predstojnik oddelka za zgodovino, ki ju je v času velikih študijskih reform konec šestdesetih let poskušal zaščititi pred posegi politike in ohraniti njuno avtonomnost. Ne glede na vsa notranja razhajanja in spore je vselej vztrajal pri tem, da je treba zaščititi tako integriteto oddelka kot celote, kot posameznikov, seveda ob upoštevanju pedagoških in znanstvenih norm in moralnih vrednot. Žal tako stališče danes, v času skrajnega in že kontraproduktivnega individualizma ter ideoloških razhajanj, njegovi nasledniki vse prevečkrat pogrešamo.

Dr. Metod Mikuž je bil velik pedagog in raziskovalec, zato je dobil najvišjo slovensko in jugoslovansko nagrado za znanstveno delo ter naziv zaslužnega

profesorja univerze v Ljubljani, brez dvoma pa bi zaslužil tudi mesto v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

O njegovi sposobnosti analiziranja ne nazadnje priča posneta napoved, izrečena na simpoziju o slovenskih socialnih in nacionalnih programih leta 1981, da bo Jugoslavija razpadla, če se ne bo uspela reformirati. Nas zgodovinarje je opomnil, naj bomo pokončni v odnosu do oblasti, naj se ne obračamo po vetru in naj ne prilagajamo stališč političnim zahtevam po vrednotenju preteklosti. Izrekel pa je tudi misel, in z njo naj končam, da so slovenski politiki vseh barv v kraljevini Jugoslaviji, kljub vsem političnim razprtijam - simbolično rečeno - "govorili slovensko", se pravi v prvi vrsti upoštevali slovenski in šele nato strankarski interes. Morda je bil v tej oceni malce preveč prizanesljiv, vsekakor pa lahko njeno bistvo vzamemo kot aktualno sporočilo za današnji čas in za izzive, s katerimi se bomo morali soočiti Slovenci v novi evropski ureditvi.

dr. Božo Repe